

**БАЛДАРДЫ МЕКТЕПКЕ ОКУУГА ДАЯРДООНУН ТАРЫХЫ ЖАНА УЧУРДАГЫ  
ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ**

Жалилова Самара Баймуратовна-ОшМПУ, окутуучу  
Zhalilova1978@gmail.com

**ИСТОРИЯ И ТЕКУЩИЕ ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ ДЕТЕЙ К ШКОЛЬНОМУ  
ОБУЧЕНИЮ**

Жалилова Самара Баймуратовна-ОшМПУ, преподаватель  
Zhalilova1978@gmail.com

**HISTORY AND CURRENT FEATURES OF PREPARING CHILDREN FOR SCHOOL**

Zhalilova Samara Baimuratovna-Osh SPU, teacher  
Zhalilova1978@gmail.com

**Аннотация:**

Бул макалада ар кандай убакыт аралыгында балдарды мектепке даярдоо маселеси каралды. Балдарды мектепке окууга даярдоо зарылдыгы ар кандай муундагы адамдардын өз ара аракеттенүүсүнүн социалдык формасы катары билим берүүнү өнүктүрүү процессинде пайда болду. Алгачкы коомдо билим берүүнүн жөнөкөй түрлөрү пайда болгон.

Балдардын мектепте окууга даярдыгы коомдун актуалдуу көйгөйлөрүнүн бири болуп саналат. Анын узак тарыхы жана салыштырмалуу кыска тарыхы бар. Бүгүнкү күндө педагогиканын негизги милдеттеринин бири баланы мектепке социалдык жактан даярдоо болуп саналат. Жогоруда айтылган милдеттерди ишке ашыруу үчүн тарбия иштерин баланын окууга болгон дилгирлигин өстүрө тургандай кылып уюштуруп, анын мазмунун, эффективдүү ыкмаларын аныктоо зарыл. Макала ата-энелерге, мугалимдерге, педагогикалык багытта билим алып жаткан студенттерге сунушталат.

**Ачык сөздөр:** мектеп, мектепке даярдык, бала, көйгөй, мектепке чейинки билим берүү.

**Аннотация:**

В этой статье рассматривается подготовка детей к школе в разные периоды времени. Необходимость подготовки детей к школьному обучению возникла в процессе развития образования как социальной формы взаимодействия людей разных поколений. В раннем обществе появились более простые формы образования.

Готовность детей к школьному обучению является одной из актуальных проблем общества. Он имеет долгую и относительно короткую историю.. Сегодня одной из главных задач педагогики является социальная подготовка ребенка к школе. Для реализации

вышеперечисленных задач необходимо организовать воспитательную работу таким образом, чтобы развивать у ребенка энтузиазм к учебе, определить ее содержание и эффективные методы. Статья рекомендуется родителям, учителям, студентам, обучающимся по педагогической направленности.

**Ключевые слова:** школа, готовность к школе, ребенок, проблема, дошкольное образование.

#### **Annotation:**

This article examines the preparation of children for school at different periods of time. The need to prepare children for schooling arose in the process of developing education as a social form of interaction between people of different generations. Simpler forms of education appeared in early society.

The readiness of children for schooling is one of the urgent problems of society. It has a long history and a relatively short history. Today, one of the main tasks of pedagogy is to prepare the child for school socially. In order to implement the above-mentioned tasks, it is necessary to organize educational work in such a way as to develop the child's enthusiasm for learning, and to determine its content and effective methods. The article is recommended to parents, teachers, students studying in a pedagogical orientation.

**Keywords:** school, school readiness, child, problem, preschool education.

Балдардын мектепте окууга даярдыгы педагогиканын жана психологиянын негизги маселелеринин бири болуп саналат. Балдарды мектепке даярдоо-бул балдардын зарыл билимдерин, көндүмдөрүн жана көндүмдөрүн өнүктүрүүнү, ошондой эле алардын мектепке психологиялык даярдыгын калыптандырууну камтыган татаал жана көп кырдуу процесс.

Балдарды мектепке даярдоо тарыхы көптөгөн кылымдардан бери келе жатат. Балдарды мектепке уюшкандыкта даярдоонун алгачкы аракеттери Байыркы Греция менен Римде болгон. Байыркы Грецияда балдарды мектепке кирерден мурун сабаттуулук жана эсептөө практикасы болгон. Байыркы Римде балдарды окуу, жазуу, эсептөө жана негизги грамматиканы үйрөткөн мектепке даярдоо үчүн атайын мектептер болгон.

Орто кылымдарда балдарды мектепке даярдоо негизинен үй-бүлөдө болгон. Ата-энелер балдарына сабаттуулукту, эсептөөнү жана диндин негиздерин үйрөтүшкөн. Кээ бир өлкөлөрдө балдарды окуу, жазуу, эсептөө, негизги грамматика жана дин боюнча окуткан мектепке даярдоо үчүн атайын мектептер болгон. Бул иш-аракеттер балдарды мектепке даярдоо үчүн зарыл болгон. Аристотель баланы мектепке даярдоодо 7 жашка чейинки курак өзгөчө орунду ээлейт деп илим тарыхында биринчи жолу сунуш кылган жана баланы мектепке даярдоо зарылдыгын белгилеген.

Ян Амос Коменский эрте балалык билим берүү жөнүндө сөз кылган алгачкы мугалимдердин бири болгон. Ал бала жети жашка чыкканда "курулай убакытты текке кетирбөө" үчүн системалуу окутууну башташы керек деп эсептеген [1]. Мугалим балдарды мектепке даярдоого көп көңүл бурган. Ал ата-энелерге баланын мектепке болгон сүйүүсүн жана кызыгуусун эрте ойготууну сунуштаган.

Элдик педагогиканын турмуштук акылмандыгы, жаш муундарды тарбиялоо жана окутуу боюнча өткөн философтордун жана ойчулдардын идеялары балдардын мектепте окууга даярдык маселесинин эмпирикалык негизин түзөт.

Россияда балдардын мектепке даярдыгынын көйгөйүн биринчилерден болуп К. Д. Ушинский белгилеген. "Окууга даярдык" деген түшүнүктү киргизбестен, баланын өнүгүүсүнүн белгилүү бир деңгээлине негизделээринен көңүл бурган. Ушуга байланыштуу, окуу башталган убакыт маселеси өзгөчө мааниге ээ.

К.Д. Ушинский балдарды системалуу окутуунун башталышына даярдоо багыттарын аныктап жатып, бала жети жашка чыкканда сүрөт тартууга, көңүл буруу жөндөмүн өнүктүрүүгө, ага айтылгандарды угууну өнүктүрүүгө, кыска сөздөр менен эмес, толук сүйлөмдөр менен билдирүүнү үйрөтүү керектигин белгиледи. Бул куракка эң ылайыктуу окууга даярдоо ыкмалары катары ал баланы курчап турган жана сүрөттөрдө чагылдырылган буюмдар, нерселер жөнүндө сүйлөшүүлөрдү эсептеген. Ошондой эле жөнөкөй ырларды жаттоо, балдардын сүрөт тартуу процессинде колду даярдоо жана жөнөкөй математикалык түшүнүктөргө ээ болуусу керек.

Балдарды мектепке даярдоо проблемасына теориялык мамилелер Н.К. Крупская тарабынан түзүлгөн. Анын эмгектеринде бала бакча менен мектептин өз ара байланышы, мектепке чейинки билим берүүнүн натыйжалуулугунан көз карандылыгы идеясы туруктуу жүргүзүлгөн.

Н.К. Крупская бир жактуу болбоону, башкача айтканда мектепке даярдоону сабаттуулукка даярдоо деп гана түшүнүүнү эскерткен. Өткөн кылымдын башында мектепке чейинки билим берүүнүн теориясы менен практикасында балага мектепке чейинки билим берүүнүн максаттары, мазмуну, методдору жана аныктамасы жөнүндө бир пикирге келген эмес, мектепке чейинки билим берүүнүн өз алдынча баалуулугуна болгон мамиле абдан карама-каршы келген. Балдарды мектепке даярдоодо энелер мектебинин да салымы чоң десек болот.

Ошол мезгилдеги адабиятты талдоо көрсөткөндөй, көптөгөн чыгармалар «балдарды коомдук турмушка даярдоо» деген түшүнүктү «мектепке даярдоо» түшүнүгү менен алмаштырылып келген. Мектепке чейинки билим берүүнү адамдын жашоосуна узак мөөнөттүү көз карашка багыттоо, балдардын өнүгүүсүнүн кийинки этабы катары мектептеги

билим берүүнүн мазмунун талдоо менен колдоого алынбай, мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин кызматкерлери үчүн балдарды ата-энелерге максаттуу даярдоонун зарылдыгын түшүнүүнү кыйындаткан.

Балдарды тарбиялоонун жана өнүктүрүүнүн негизин түзгөн Л.С. Выготский бала бакчада баланы «илимге» жеткирүү зарылдыгын буга чейин баса белгилеп, мектепке даярдоонун маңызын көрүп, бала бакчанын ишинин мазмуну мектепти алмаштыра албасын эскерткен. Мектепке чейинки курактагы балдар үчүн окуу планы баланы илимдин негиздерине алып баруучу белгилүү бир система боюнча түзүлүшү керек. Л.С.Выготскийдин пикири боюнча, бала бакча менен мектептин үзгүлтүксүздүгүнүн маңызы балдардын өнүгүүсүнүн жаш өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен түзүлгөн программалардын мазмунунда ички байланышты орнотуу болуп саналат. Мына ушундай учурда гана мектеп окуучусу мектептеги окутуунун мазмунун өздөштүрүү үчүн иш жүзүндө даярдана алат [3].

40-жылдары "жети жаштагы балдарды мектепке кабыл алуу жөнүндө" токтому кабыл алынган. Мектеп башталышынын бирдиктүү мөөнөттөрүн белгилөө бала бакчадагы балдарды мектепке даярдоонун мазмунун андан ары тактоону талап кылды, бул келечектеги окуучуга зарыл болгон билимдин, жөндөмдүн жана көндүмдөрдүн чөйрөсүн аныктоо аракетине алып келди.

50-60-жылдары балдарды мектепке даярдоого мамлекеттин жана коомчулуктун кызыгуусу жогорулагандыгы белгиленди. Мектепке чейинки балдар мекемелеринин тармагынын өсүшү, биринчи класстын окуучуларынын арасында бала бакчаларды бүтүрүүчүлөрдүн санынын көбөйүшү менен байланышкан мектеп менен массалык жакындашууга өтүү балдарды мектепке даярдоонун сапатына баа берүүнү талап кылды. Буга байланыштуу окуучулардын жетишпегендиктеринин, окуудан артта калышынын, экинчи курста окуган студенттердин себептери активдүү изилденген. Мектепке даярдоодо бир катар олуттуу каталыктардын бети ачылды: балдарды окуу ишине жетиштүү даярданбагандыгы, жүрүш-турушун башкара билүүнүн начар өнүгүшү, чондордун программасы боюнча иштей албоо, интеллектуалдык активдүүлүктүн жана бала бакчалардын тажрыйбасынын начардыгы болуп эсептелет. Мектепке чейинки мекемелердин тармагынын өсүшү, биринчи класстын окуучуларынын арасында бала бакчалардын бүтүрүүчүлөрүнүн санын көбөйтүү менен байланышкан алардын мектеп менен массалык жакындашуусуна өтүү балдарды мектепке даярдоого даярдоонун сапатын баалоону талап кылды. Ушуга байланыштуу окуучулардын жетишпегендигинин, окуудан артта калуунун, экинчи курстагы окуучулардын себептери активдүү изилдене баштады. Мектепке даярдоодогу бир катар олуттуу каталар ачылат. Алар: балдардын окуу ишине жетишсиз даярдыгы, жүрүм-турумду башкаруу жөндөмүнүн

өнүкпөгөндүгү, чоң кишилердин программасы боюнча иштей албагандыгы, начар интеллектуалдык активдүүлүк жана бала бакчалардын тажрыйбасы.

70-жылдардын башында мектепке чейинки билим берүү илимий-изилдөө институту тарабынан өлкөнүн ар кайсы аймактарында балдардын мектепке даярдыгынын деңгээлин массалык текшерүү жүргүзүлгөн. Ал өткөн он жылдыкка салыштырмалуу балдардын мектепке даярдыгынын жалпы деңгээли жогорулаганын көрсөттү. Балдардын жалпы аң-сезиминде жана аң-сезиминде алгылыктуу өзгөрүүлөр болуп, эсептөө көндүмдөрүнүн деңгээли, негизги кыймылдарды өздөштүрүүлөрү, адеп-ахлактык түшүнүктөрү жогорулады. Ошону менен бирге психикалык аналитикалык-синтетикалык ишмердүүлүктүн формаларын өздөштүрүүдөгү, салыштыруу, далилдөө жөндөмүндөгү кемчиликтер, келечектеги билим берүүдөгү моралдык-эрктүү багыттардын начардыгы балдардын жаңы билимди өздөштүрүүсүнө кыйынчылыктарды жараткан. Башталгыч класстарда билим берүү программаларын түзгөн. Жалпы балдарды 80-90-жылдары алты жашынан баштап мектепте окууга берүү маселеси каралды. Алты жаштагы балдардын мектепке даярдыгы маселеси борбордук орундардын бирин ээледі. [1]

Кыргыз Республикасында жогорку кесиптик билим берүүнү 2017-жылга чейин өнүктүрүү Концепциясынын долбоорунда жогорку билим берүүнүн сапатын эл аралык билим берүү шериктештигинин талаптарына ылайык келтирүү [1.4] баса белгиленген. Бул үчүн келечектеги мугалимдердин, алардын катарында болочок башталгыч класстардын мугалимдеринин, кесиптик - методикалык даярдыгынын сапатын жогорулатуу зарыл. Мында мектепке жана педагогдордун кесиптик даярдыгына коюлган талаптар жетекчиликке алынууга тийиш.

Ошондой эле, бүгүнкү көз карандысыздыкка умтулуунун талаптарына ылайык, келечек муундарды ар тараптуу өнүккөн инсан катары калыптандыруу, мектепке социалдык жактан даярдоо маанилүү маселелер болуп саналат.

Анын мазмуну жана негизги багыттары Кыргыз Республикасынын Конституциясы, "билим берүү жана мектепке чейинки тарбиялоо жөнүндө" Мыйзам, мектепке чейинки билим берүүнүн мамлекеттик стандарты, орто мектептерде окутуу сыяктуу расмий мамлекеттик документтерде так аныкталган. Коюлган талаптарды эске алуу менен балдарды мектепке социалдык жактан даярдоонун максаты терең ойлонулган, анын маңызы өнүккөн, жакшы калыптанган, Кыргызстанды алдыңкы мамлекеттердин катарына кошууга жөндөмдүү жана жөндөмдүү келечек муундарды тарбиялоодо турат. Кыргызстандын келечеги мектептеги билим берүүнүн сапатынан көз каранды.

Мектепке чейинки билим берүү уюмдарында тарбияланбаган балдар үчүн класстарды 3-6 жаштагы балдар үчүн мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин жана 5-6 жаштагы

балдар үчүн жалпы билим берүү мекемелеринин базасында уюштуруу сунушталат. Сабактарды өткөрүү үчүн мектепке чейинки билим берүүнүн максаттарына ылайык балдарды ар тараптуу өнүктүрүүгө багытталган топтор түзүлүшү мүмкүн; Балдар үчүн консультациялык топтор өздөрүнүн муктаждыктарына жараша логопед, психолог, дефектолог менен өзүнчө сессияларга катыша алышат. Ошону менен бирге 5 жана 6 жаштагы балдар менен диагностикалык-консультациялык иштерди жүргүзүү зарыл, ал баланын өнүгүү деңгээлин жана өзгөчөлүктөрүн аныктоого, ошондой эле анын өнүгүүсү үчүн зарыл болгон дифференциаланган педагогикалык шарттарды тандоого багытталган. өнүктүрүү жана мектепке даярдоо [4].

Кыргызстанда балдарды мектепке даярдоого даярдоонун учурдагы өзгөчөлүктөрү төмөнкү тенденциялар менен мүнөздөлөт:

Мектепке даярдоо балдардын зарыл болгон билимдерин жана көндүмдөрүн өнүктүрүүгө гана эмес, аларда өз алдынчалуулук, жоопкерчилик, демилгелүүлүк, коммуникабелдүүлүк ж. б. сыяктуу инсандык сапаттарды калыптандырууга да багытталышы керек. Балдардын жеке өзгөчөлүктөрүн эсепке алуу. Мектепке даярдык ар бир баланын жеке өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен дифференциалдуу болушу керек. Заманбап технологияларды колдонуу. Заманбап технологияларды балдарды мектепке даярдоо процессинде натыйжалуу колдонсо болот. Кыргызстандагы балдарды мектепке даярдоо ыкмалары жана ыкмалары Кыргызстанда балдарды мектепке даярдоо процессинде ар кандай ыкмалар колдонулат. Алардын айрымдары төмөндөгүлөр:

- Оюндар. Оюндар балдарды окутуунун эң эффективдүү ыкмаларынын бири. Алар балдарга оюн-зоок жолу менен жаңы билимдерди жана көндүмдөрдү алууга, ошондой эле алардын чыгармачылыгын өнүктүрүүгө мүмкүндүк берет.
- Китептерди жана аңгемелерди окуу. Китептерди жана аңгемелерди окуу балдардын тилин, фантазиясын жана ой жүгүртүүсүн өркүндөтөт.
- Ырларды жана ырларды жаттоо. Ырларды жана ырларды жаттоо балдардын эс тутумун жана көңүлүн өрчүтүүгө жардам берет.
- Маселелерди жана табышмактарды чечүү. Маселелерди жана табышмактарды чечүү балдардын логикасын жана ой жүгүртүүсүн өркүндөтөт.
- Чыгармачылык тапшырмалар. Чыгармачыл тапшырмалар балдардын фантазиясын, чыгармачылыгын жана автономиясын өнүктүрөт.

Азыркы учурда Кыргызстанда мектепке даярдык төмөнкү тенденциялар менен мүнөздөлөт:

- Балдардын жеке өзгөчөлүктөрүн эсепке алуу.
- Заманбап технологияларды колдонуу.

Бул тенденциялар мектепке даярданууну натыйжалуу жана натыйжалуу кылууга багытталган. Бүгүнкү күндө педагогиканын негизги милдеттеринин бири баланы мектепке социалдык жактан даярдоо болуп саналат. Жогорудагы милдеттерди ишке ашыруу үчүн тарбия иштерин баланын окууга болгон дилгирлигин өстүрө тургандай кылып уюштуруу, анын мазмунун жана натыйжалуу ыкмаларын аныктоо зарыл. Баланын психикалык процесстерин өнүктүрүүгө багытталган методикалык жактан иштелип чыккан программа болгондо гана баланы мектепке социалдык даярдоо маселеси ийгиликтүү чечилиши табигый нерсе. Республикабыздын Билим, илим жана жаштар саясаты министрлиги тарабынан бекитилген "Бала бакчадагы баланы тарбиялоо, окутуу жана өнүктүрүүнүн базистик программасы" жана "6-7 жаштагы баланы мектепке даярдоонун жалпы өнүктүрүүчү (базистик) программасы". бул программага альтернативдуу "Энелер мектеби", "Балдарды мектепке даярдоонун кыска мөөнөттүү программасы", программалары жарыяланып, аны иш жүзүнө ашыруу чаралары көрүлүүдө. Программалардын негизги милдеттери балдарды мектепке даярдоо керектиги, мектепке чейинки педагогиканын алдына коюлган өзөктүү маселелер изилденип, окуу тарбия иштеринин мазмунун аныктоо болуп эсептелет. Ошондой эле "мектепке чейинки курактагы балдардын көпчүлүк бөлүгү коомдук мектепке чейинки билим берүүдөн сырткары калган. Мындай "тарбиялоонун натыйжасында балдардын өсүп-өнүгүү деңгээлинин жетишсиздиги, окутуу жөндөмдөрүнүн калыптанбагандыгы, ойноо тажрыйбасынын жоктугу, баарлашуу жана мектепте окутууга даярдыгынын жоктугу байкалгандыгы белгиленген. Буга чейинки колдонулуп келген программаларга анализ жүргүзсөк төмөндөгүдөй маалыматтарга ээ болобуз. 1938-жылы биринчи балдар бакчасы үчүн окуу куралы коомдук-саясий, эмгек, музыка жана математиканы камтыган. 1945-жылы окуу куралы кайра каралып, «Балдарды тарбиялоо боюнча колдонмо» кайрадан басылып чыккан. Бүгүнкү күндө балдарды мектепке даярдоо боюнча иш-чаралар өтө актуалдуу маселе болуп саналат. Ушуга байланыштуу Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги тарабынан кабыл алынган мектепке чейинки билим берүү программасы (240 саат) баланын жалпы өнүгүүсүнө (физиологиялык, психологиялык, социалдык) кам көрүү процессин камтыйт. Биздин өлкөдө мектепке чейинки билим берүү курстары педагогикалык-психологиялык бөлүмдөр менен бирдикте иштейт – бул мектепке чейинки педагогика, жалпы психология, жаштар психологиясы, логопедия, медициналык психология, лингвистика ж.б. Даярдоо маселеси татаал болуп, баланын келечекте мектептеги окуу-тарбия иштерин өздөштүрүп, татыктуу инсан болуп чыгышы үчүн психологиялык жактан даярдоого өзгөчө көңүл бурулат [5]. Бүгүнкү күндө Кыргызстанда билим берүүнү модернизациялоо стратегиясы заманбап мектепке чейинки билим берүү уюмдарынан балдарды мектепке даярдоодо эң мыкты сапатты камсыз кылууну талап кылат жана жаңыча даярдоону талап

кылат. Бүгүнкү күндө даярдоо процессинде методикалык колдоо чоң орунду ээлейт. Анткени баланын окууга болгон ынтаасын ар тараптан камсыз кылуу зарыл [6]. Бул үчүн Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги тарабынан балдарды мектепке даярдоо маселеси боюнча атайын программа (2012-жылдын 1-августу) кабыл алынган. Кыска мөөнөттүү 100 сааттык программа боюнча окутулат. Даярдык иш-чаралар жумасына күнүнө 3 сааттан баштап машыгуу. Курс тарбиялык, өнүктүрүүчү (физикалык, когнитивдик, социалдык, эстетикалык) максатты көздөйт [5]. Даярдоонун зарылдыгы баланын жаш өзгөчөлүгүнө жараша билим берүүнүн баштапкы деңгээлин калыптандыруу менен түшүндүрүлөт, келечекте мектепке бара турган баланын ийгиликтүү окуусуна шарттар түзүлөт, таланттуу балдар эрте аныкталып, окууга жиберилет. жеке дарылоо үчүн. Жогоруда айтылгандарга байланыштуу, бүгүнкү күндө балдардын мектепте окууга даярдыгын өнүктүрүү маселеси жаңы мааниге ээ болду, бирок мектепке чейинки педагогика жана психологиянын приоритеттүү маселелеринин бири бойдон калууда деп айта алабыз.

Балдарды мектепке даярдоо-бул баланын өнүгүүсүндөгү маанилүү этап. Баланын мектепке канчалык жакшы даярдалышы анын мектепте жана андан ары ийгиликтүү окуусун аныктайт.

#### **Колдонулган адабияттар:**

1. Бабаева, Т.И. Совершенствование подготовки детей к школе в ДОУ / Т.И. Бабаева. – СПб., 1990. – 60 с
2. Дошкольное образование в России. сб. действующих нормативно-правовых док. и науч. - метод. материалов. – М.: АСТ, 1996. – 156 с.
3. Башталгыч класс мугалимдерин баланы мектепке даярдоого үйрөтүүнүн педагогикалык шарттары Ош, 2019 ж.
4. Д.Ш.Кендирбаева Мектепке даярдык Бишкек 2018 ж.
5. Башталгыч класс мугалимдерин баланы мектепке даярдоого үйрөтүүнүн педагогикалык шарттары Ош 2019ж.
6. Интернет булагы: [http://nbisu.moy.su/\\_ld/30/3069\\_IGUBAITIKOVA201.pdf](http://nbisu.moy.su/_ld/30/3069_IGUBAITIKOVA201.pdf)